

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

KONSERVASYON UYGULAMALARI

Kitap Şifhanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı

Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi

Umûmî Koleksiyon - 17830

Mesnevî-i Şerîf

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Tuğba DANIŞMAZ
2018

ESER VE MÜELLİF HAKKINDA

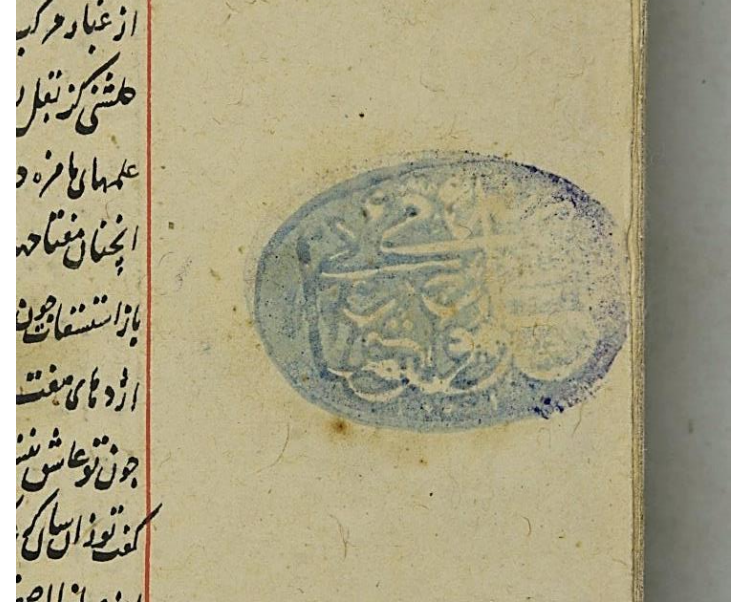
Nüsha, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö.672/1273) meşhur eseri olan *Mesnevî-i Şerîf*'tir. Mevlana'nın müridlerinden İbn Ahî Türk diye de tanınan Urmiyeli Hüsâmeddin Çelebi'nin teşvikiyle ortaya çıkan eser, tasavvufun bütün konularını didaktik bir üslûpla ele almış ve zengin bir şerh geleneğine zemin hazırlamıştır. *Mesnevî-i Şerîf*'in İSAM Türkiye Kütüphaneleri Veri Tabanı'nda 296 yazma nüshası bulunup; dünya kütüphanelerinde de çok sayıda nüshası mevcuttur. Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'ndeki (nr. 51) Veledî yazması en eski *Mesnevî* nüshası kabul edilir¹. Konservasyona alınan nüshanın müstensihisi Sarı Mesnevîhan Derviş Mehmed el-Mevlevî'dir. Nüsha H. 904 / M. 1498 senesinde istinsah edilmiştir.

Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî el-Konevî er-Rûmî, H. 604/M. 1207'de Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Lakabı Celâleddin'dir. "Efendimiz" anlamındaki "Mevlânâ" unvanı onu yüceltmek amacıyla söylenmiştir. Beş yaşındayken ailesiyle birlikte Belh'ten ayrılmış, on dört yaşında Konya'ya gelmiştir. Babasının vefatının ardından, onun müderrislik görevini devam ettirmiştir. Babasının müridlerinden Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî'ye mürid olmuş; hizmetinde bulunmuştur. Şam ve Halep'e giderek Arap dili ve edebiyatı, lugat, fıkıh, tefsir ve hadis gibi ilimler başta olmak üzere aklî ve naklî ilimlerden icâzet almıştır. Şam'da Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Sa'deddîn-i Hammûye, Osmân-ı Rûmî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Sadreddin Konevî ile sohbet etmiştir. Seyyid Burhâneddin'in vefatından sonra irşad faaliyetlerine devam eden Mevleviyye tarikatının kurucusu Mevlânâ, beş yıl sonra Konya'da Şems-i Tebrîzî ile karşılaşmıştır. Bu karşılaşmadan sonra irşad faaliyetlerini bırakıp, vaktini Şems-i Tebrîzî ile sohbet ederek geçirmiştir. 5 Cemâziyelâhir 672'de vefat etmiştir. *Divân-ı Kebîr*, *Fîhi mâ Fih*, *Mecâlis-i Seb'â*, *Mektubat* diğer eserleridir².

¹Ceyhan, S., "MESNEVÎ", DİA XXIX, Ankara, 2004, s. 325-334

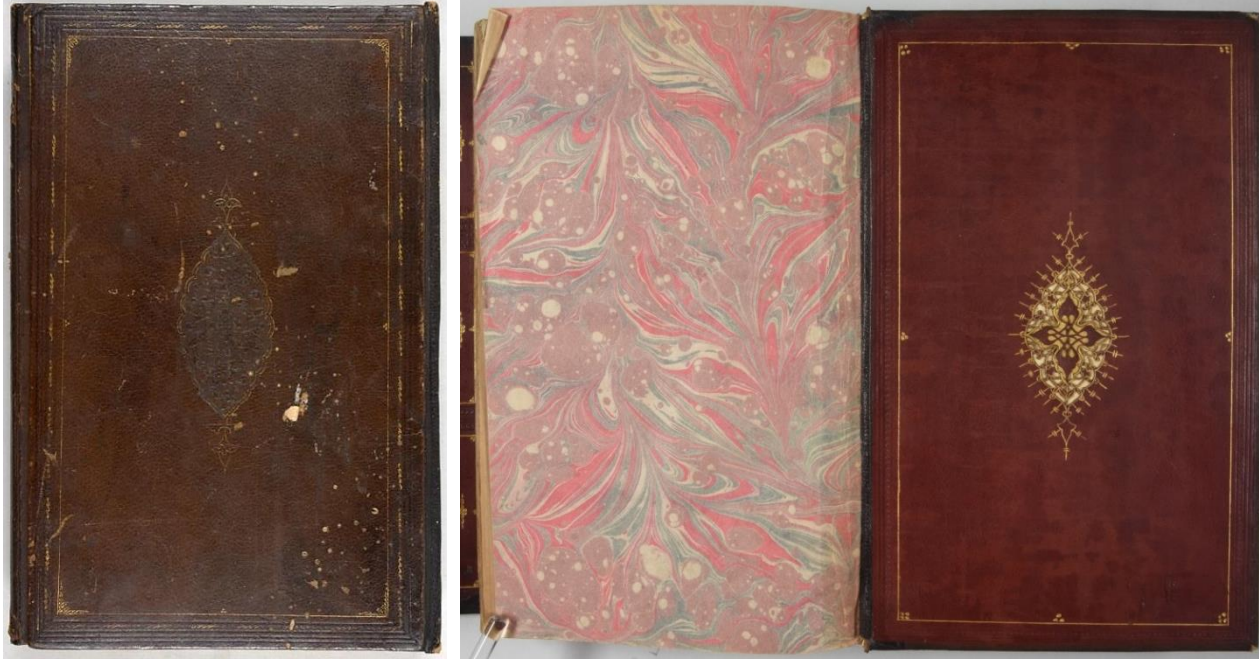
²Öngören, R., "MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-i RÛMÎ", DİA XXIX, Ankara, 2004, s. 441-448

MÜHÜR VE DİĞER KAYITLAR

Nüshanın ferağ kaydında müstensihin adı ve istinsah tarihi bulunmaktadır. Ferağ kaydının altındaki vakıf kaydı ise altında mührü basılı olan Sadr-ı Âlî Kethüdâsı Halil Şerif'e aittir. Nüshadaki diğer mührün yazısı okunamamıştır. Muhtelif sayfalara basılı olan "Kütüphane-i Umumiyy-i Osmanî" mührü ise oldukça silikleşmiş görünümündedir.

CİLT

Cildin ön-arka kapakları, mıklep ve sertap dış kısmı kahverengi deri olup, kapak ölçüleri 15,9 x 25 cm'dir. Cildin iç kısmı ise bordo deri ile kaplı olup, sırt derisi koyu kahverengidir. Ciltte koyu kahverengi köstek mevcuttur.

CİLT - SÜSLEME

Cildin kapakları ve miklebin dış yüzeyinde soğuk baskı tekniği ile yapılmış, bitkisel motiflerden oluşan şemse formu bulunmaktadır. Kapakların dört kenarı zencirek ile çevrilmiş ve bu zencirek aralıklı olarak altın ile tahrirlenmiştir. Altın cetvelin köşelerinde düğüm motifleri bulunmaktadır. Sertap dışı üç paftaya bölünmüş ve bu paftalar içerisinde de düğüm motifleri kullanılmıştır.

CİLT - SÜSLEME

Ön kapak içi

Mıklep içi

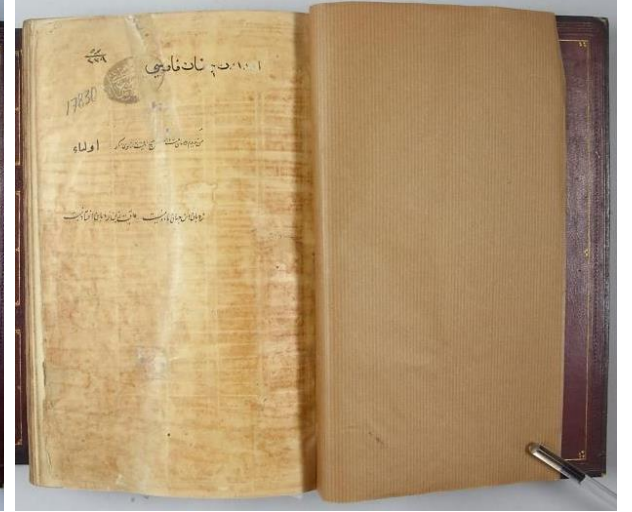
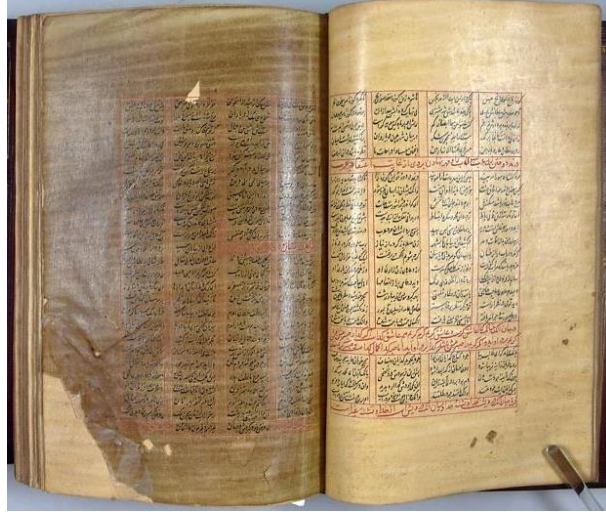
Arka kapak içi

Sertap içi

Cildin ön-arka kapak içi ve mıklep içinde kâti' tekniğinde yapılmış şemse motifleri bulunmaktadır. Ön kapak ve mıklep içinde, kâğıt ve altın zemin üzerine bordo renkli deri kullanılarak süsleme yapılmış, kompozisyon altın ile tahrirlenmiştir. Arka kapak içinde bulunan şemse ise sadece kâğıt zemin üzerine bordo deri kullanılarak yapılmıştır. Sertap içi üç paftaya ayrılmış, her bir pafta içerisinde bulunan düğüm motifi altın kullanılarak çizilmiştir.

METİN

Eser, 277 varaktan oluşup her bir varak 21 adet satır düzenindedir. Metin kısmının ölçüleri 15,9 x 25,1 cm'dir. Kâğıt kalınlıkları ise 0,08 - 0,12 mm aralığındadır. Metin kısmında renklendirilmemiş kâğıtların yanı sıra sarı ve pembe renkli kâğıtlar kullanılmıştır. Eser için Doğu kâğıdı kullanılmış olup kâğıtların lif yönleri sırta dik ve hamur yapıları heterojendir. Yazılı alanlarda kırmızı ve siyah mürekkep kullanılmıştır. Yan kâğıtta, odun hamuru ve ebru desenli kâğıt birbirine yapıştırılarak kullanılmış ve bu iki kâğıdın arasında deri kösteğin devamı yerleştirilmiştir. Eserin metin kısmı dört adet sütundan oluşup etrafı kırmızı cetveller ile çevrelenmiştir.

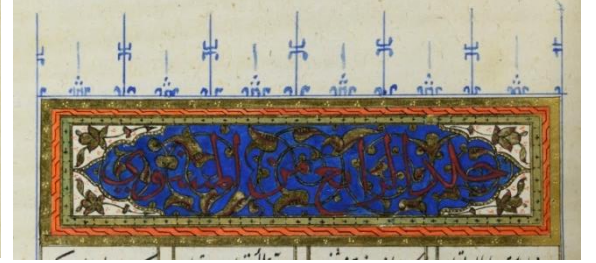
METİN - SÜSLEME

a)

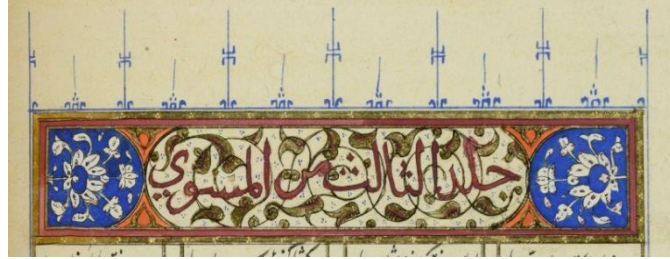
b)

c)

d)

e)

f)

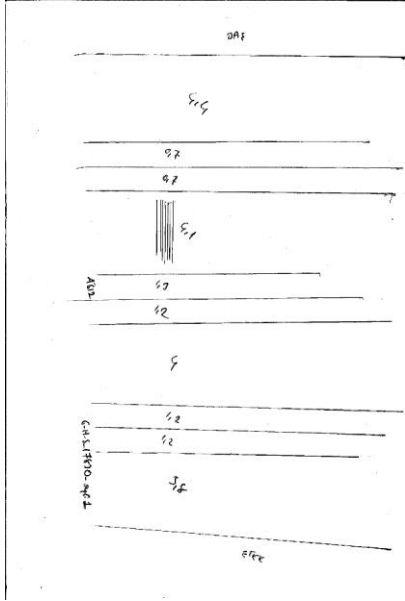
Eserde 6 adet unvan tezhibi bulunup, tezhiplerin içi bordo ve beyaz renk kullanılarak sülüs hat ile yazılmıştır. Farklı kompozisyonlarda oluşturulan tezhiplerde bitkisel ve rûmî motifler kullanılmıştır. Süslemelerin etrafı zencirek ve cetvel ile çevrelenmiştir. Tezhipli alanlarda mavi, beyaz, yeşil/turkuaz, turuncu, bordo ve açık mavi renkler kullanılmıştır. Cetvellerde altın, yeşil, turuncu, mavi renk kullanılmıştır. Süslemeli alanlar, mavi renkte tığlar ile sonlandırılmıştır.

DİKİŞ VE ŞİRAZE

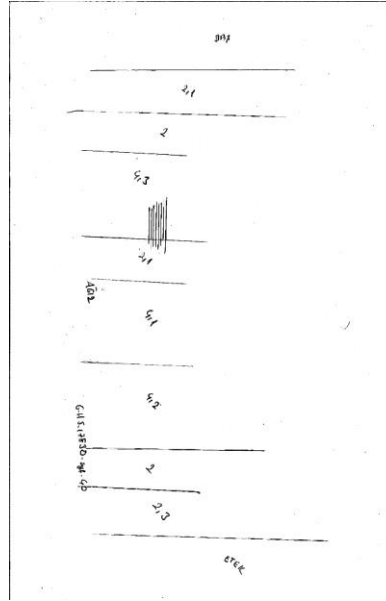

Eser, 29 adet düzensiz formadan oluşmaktadır. Eserin sırt dikişi, tekstil destek kullanarak dört duraklı dikiş tekniğinde yapılmıştır. Eser incelendiğinde, var olan dikişin deliklerinin yanı sıra farklı ölçü aralıklarında iki adet dikiş deliği daha tespit edilmiştir. Eserin şirazeleri, etek ve baş kısmında mevcut olup; mavi-beyaz renkte ipler kullanılarak balıksırtı tekniği ile örülmüştür. Eserin sırtı, dıştan içe deri ve tekstilden oluşmaktadır.

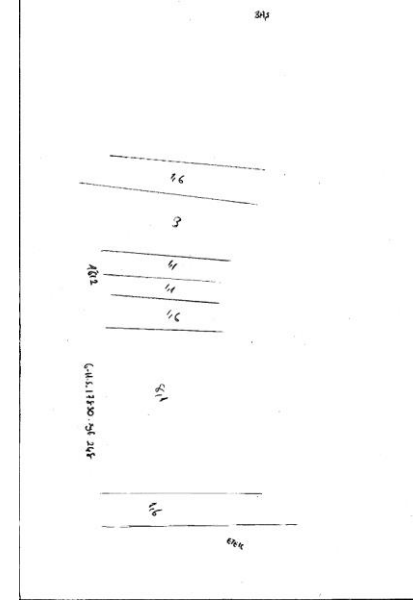
KÂĞIT ÖZELLİKLERİ

1. varak

40. varak

248. varak

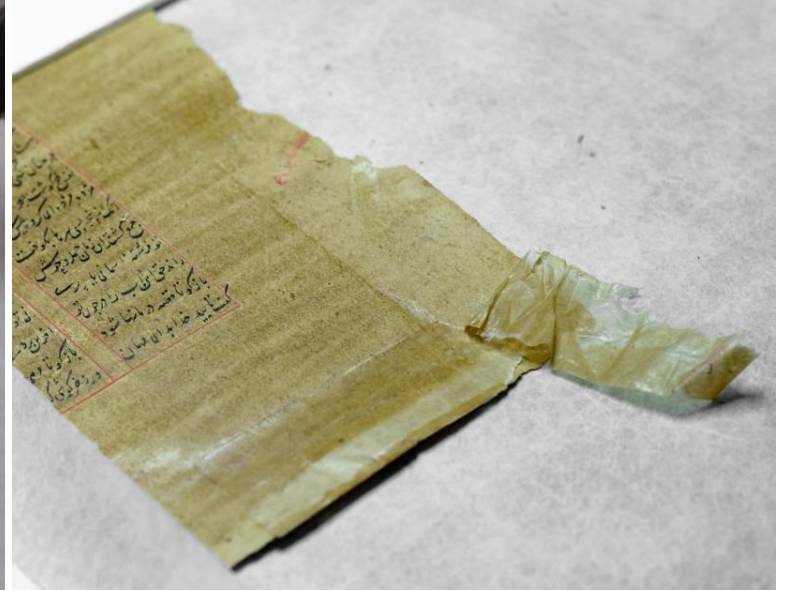
Metinde , Doğu kâğıtları lif yönleri sırtı dik olacak şekilde kullanılmıştır.
1 numaralı varakta geniş süzgeç aralığı 10 adet olup, sık süzgeç izi 1 cm'de 7 adettir.
40 numaralı varakta geniş süzgeç aralığı 8 adet olup, sık süzgeç izi 1 cm'de 8 adettir.
248 numaralı varakta geniş süzgeç aralığı 6 adet olup, sık süzgeç izi 1 cm'de 8 adettir.

ESKİ ONARIMLAR - CİLT

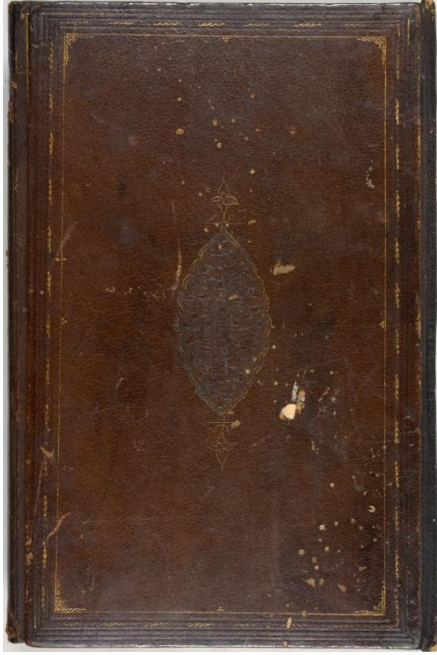
Eserin cildinde sırt, dudak paylarının iç ve dış kısımlarında eski onarım derileri görülmektedir. Eserin şirazesinin de yapılan onarımda örüldüğü düşünülmektedir.

ESKİ ONARIMLAR - METİN

Metindeki eski onarımlar, sayfaların sırt ve kenar kısımlarında bulunmaktadır. Bu onarımlar; sırt kısmında şeritler halinde, sayfa kenarlarında ise parça kayıpları ve yırtıkların bulunduğu yerlerde görülmektedir.

BOZULMALAR - CİLT

Cilt kapaklarının yüzeyinde böcek tahribatı, soyulma, aşınma, yüzey kiri ve eksik kısımlar mevcuttur. Sertabın dudak paylarında ise yırtılmalar ve renk değişimi görülmektedir.

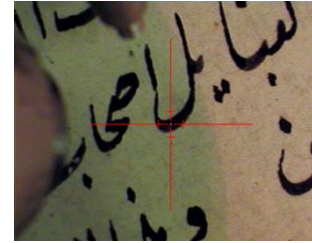
BOZULMALAR - METİN

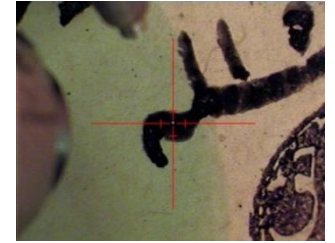
Metnin genelinde bakır korozyonu hasarı ve eksik kısımlar mevcuttur. Onarım esnasında kolon dikişine düğüm atılmış olması sayfaların rahat açılmasına engel olmaktadır. Bu durum bakır korozyonlu sayfaların dip kısımlarından kırılmasına sebep olmuştur.

ANALİZLER - XRF - RAMAN

Sayfa No.	İncelenen kısım	Tespit edilen elementler (Yarı kantitatif)		
		Majör elementler	Minör elementler	Düşük sinyalde
2a	Kâğıt	Ca	Cu	S, Cl, K, Fe
2a	Siyah mürekkep-üst	Ca	Fe	S, Cl, K, Cu
2a	Siyah mürekkep-not	Ca	Fe	S, Cl, K, Cu
2b	Altın renkli süsleme	Au		K, Ca, Fe, Ni
2b	Lacivert süsleme	Ca	Fe	Si, S, Cu, Au, K
2b	Beyaz süsleme (kâğıt)	Ca	Fe	K, S, Cl
2b	Bordo süsleme	Au	Ca, K	Fe, Cu
14a	Yeşil sayfa	Cu	Ca	K, Fe
176b	Altın renkli süsleme	Au	Cu	K, Ca, Fe, Ni
176b	Lacivert süsleme	Cu	Fe, Ca	K, Au, Hg
176b	Yeşil süsleme	Cu	Ca	K, Fe
176b	Bordo süsleme	Cu	Hg	K, Ca
224b	Altın renkli süsleme	Au		K, Ca, Fe, Ni
224b	Lacivert süsleme	Ca	Fe, Au, K	Si, Cu, Pb
224b	Beyaz süsleme	Pb		Ca
224b	Yeşil süsleme	Cu		Ca, Au, Pb
224b	Bordo süsleme	Ca	Fe, K	Cu, Au, Pb

2a

2b

176b

224b

XRF analiz sonuçlarında kırılğanlık olan sayfalarda majör element olarak bakır tespit edilmiştir. Sayfaların bu yüzden kırıldığı düşünülmüştür. XRF analiz sonuçlarına göre siyah mürekkep-karbon, altın-altın, lacivert-lapis lazuli, bordo-vermilion, yeşil-bakır, beyaz-kurşun beyazı olarak tespit edilmiştir. XRF sonuçları, Raman analizlerini desteklemiştir.

KONSERVASYON KARARLARI

Yazılı ve görsel belgelemesi tamamlanan eserin detaylı olarak durum değerlendirmesi yapılmış, aşağıdaki konservasyon işlemlerine karar verilmiştir.

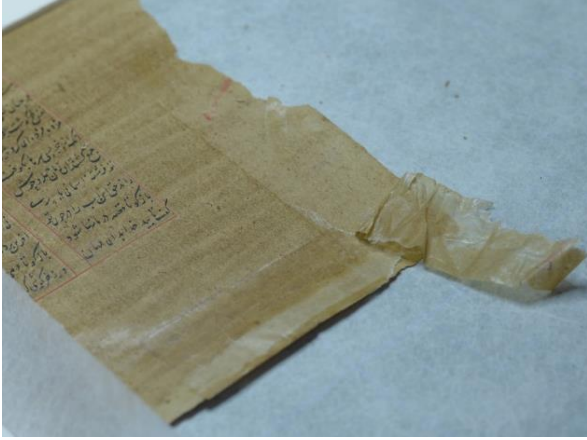
- Sırt dikişinin eserin açılmasını zorlaştırması ve kırılğan olan sayfaların dip kısmından kırılmasına neden olmasından dolayı cilt ile metin kısmının ayrılması,
- Formalara ayrılan metnin sırt ve sayfa kenarlarındaki eski onarımların çıkarılması,
- Bakır korozyonu hasarı bulunan sayfalara Bookkeeper uygulanması ve bu sayfaların antioksidan çözeltisinde bekletilmiş Japon kâğıdı ile sağlamlaştırılması,
- Sırt dikişi yapılırken, dikişin kırılğan sayfalara doğrudan temasını engellemek için bu hasarın bulunduğu formaların en iç ve en dış sayfa sırtlarına şeritler halinde Japon kâğıdından destek yapılması

KONSERVASYON - METİN

Eser, formlarına ayrılarak forma çizimi yapılmıştır. Eserin korozyon hasarı olan sayfaları belirlenip, diğer sayfalardan ayrılmış ve konservasyon işlemine ilk olarak hasarsız sayfalara başlanmıştır. Bu sayfaların kuru temizliği fırça ve yumuşak sünger yardımı ile yapılmıştır. Daha sonra sırtta bulunan eski yapıştırıcı kalıntıları %4'lük metil selüloz ile nemlendirilip, sabit uçlu bisturi kullanarak sırttan uzaklaştırılmıştır. Sırt ve eksik kısımlar uygun kalınlıkta Japon kâğıdı ile tamamlanmıştır. Varaklarda bulunan yırtıklar nişasta-metil selüloz karışımıyla hazırlanmış olan yeniden nemlendirilebilir Japon kâğıdı (re-moistenable tissue) ile a ve b yüzlerinden çift taraflı olarak sağlamlaştırılmıştır.

KONSERVASYON - METİN

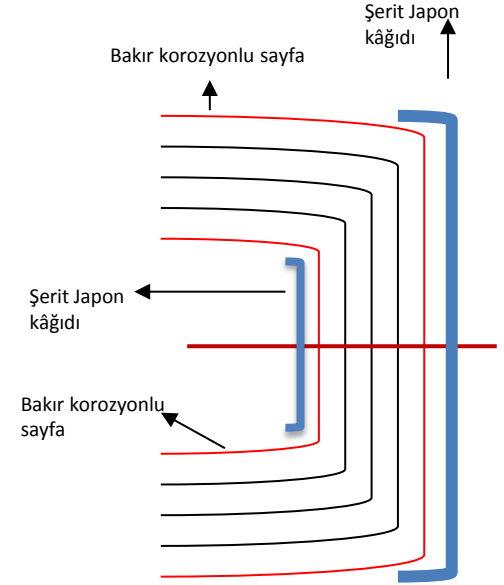
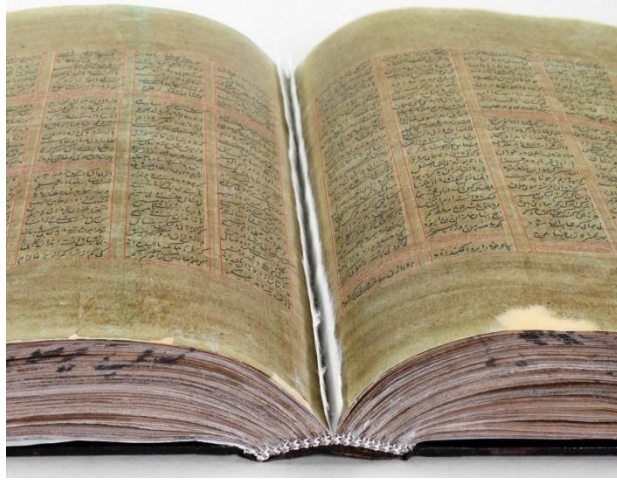
Hasarsız sayfaların konservasyon işlemleri tamamlandıktan sonra korozyon hasarı olan sayfaların sağlamaştırılma işlemine geçilmiştir. Öncelikle hasarlı sayfalara Bookkeeper püskürtülerek asit giderme yapılmış, daha sonra eski onarımlar su ile nemlendirilerek eserden çıkarılmıştır. Bakır korozyonu hasarı olan varakların a ve b yüzlerine çift taraflı antioksidan çözeltisi uygulanmış Japon kâğıdı (2g/m²) %3'lük Klucel-G ile yapıştırılarak sayfalar sağlamaştırılmıştır. Eksik kısımlar akrilik boya ile renklendirilmiş Japon kâğıdıyla tek yönlü tamamlanmıştır.

KONSERVASYON - METİN

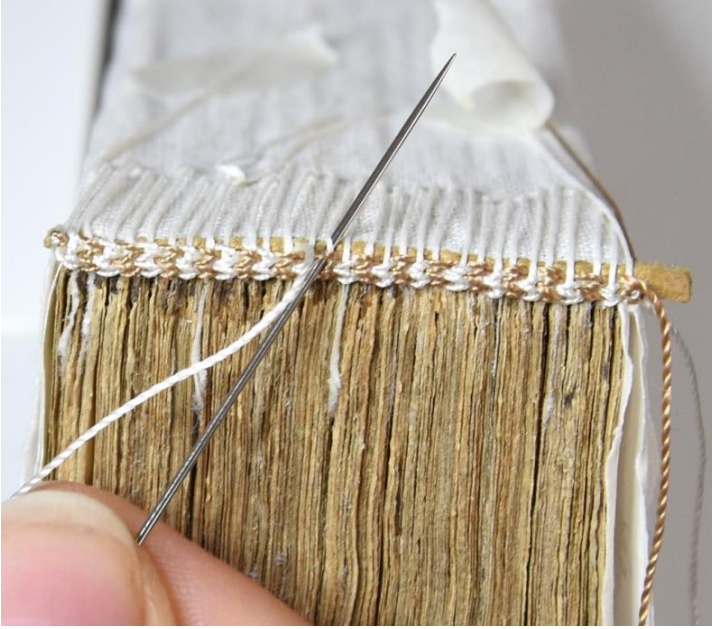
Eserde bulunan hasarlı sayfaların bir kısmı sırta yakın yerlerden kırılmış; bu da ayrılmalara sebep olmuştur. Parça kaybı olmadığı için sayfalar birleştirildiğinde birbiri ile tamamen eşleşmektedir. Bu yüzden her zaman uygulanan sırt tamamlama işlemi yerine sayfaların birbiri ile kesişen kısımları eşleştirilmiş ve bu kısımlar Japon kâğıdı ($2g/m^2$) ile sağlamlaştırılmıştır. Bu sayfaların sırt kısımlarına tamamlama yapılmamıştır.

KONSERVASYON - CİLT

Metin kısmı onarımları biten eser eski forma düzenine getirilerek dikişi yapılmadan tüm sayfalar dijitalleştirilmiştir. Daha sonra metnin sırt dikişi iki duraklı zincir dikişi tekniği ile yapılmıştır. Dikiş yapılırken, karşılıklı korozyon hasarı olan en iç ve en dış çift varaklara 34 g Japon kâğıdı şeritler yerleştirilmiştir. Bu şeritler, sayfalara yapıştırılmamış ve en ölçüleri birbirinden farklı olacak şekilde hazırlanmıştır. Bunun sebebi; şeritlerin kalınlık oluşturmasını sağlamak ve böylece sayfalarda yeniden hasar meydana gelmesini engellemektir. İşlem 6 adet çift varaka uygulanmıştır. Bu varaklar birbiri ile sırt kısmından eşleştirilen, tamamlama yapılmamış varaklardır.

KONSERVASYON - CİLT

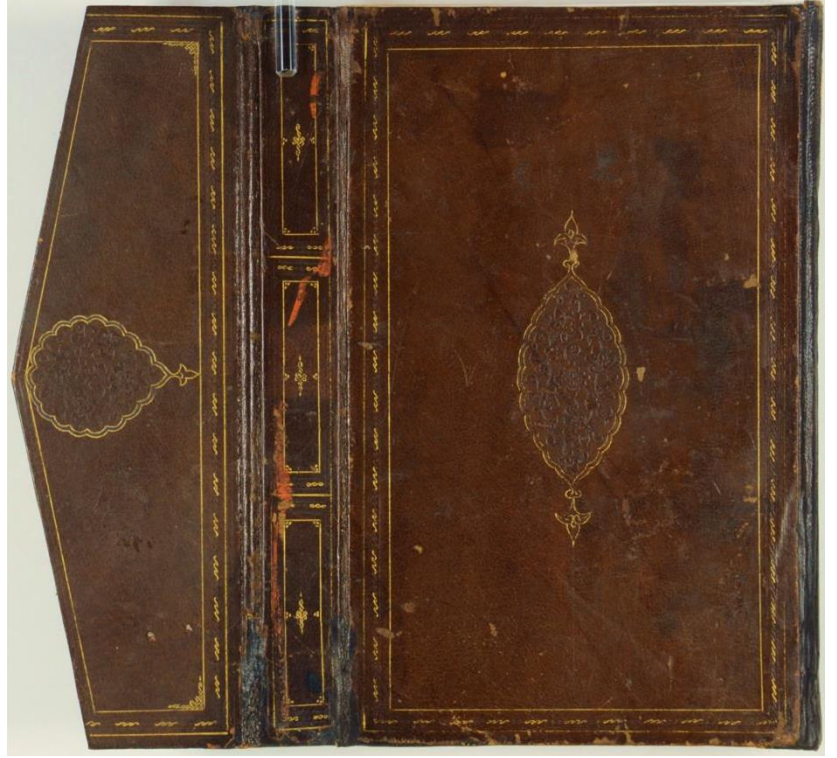
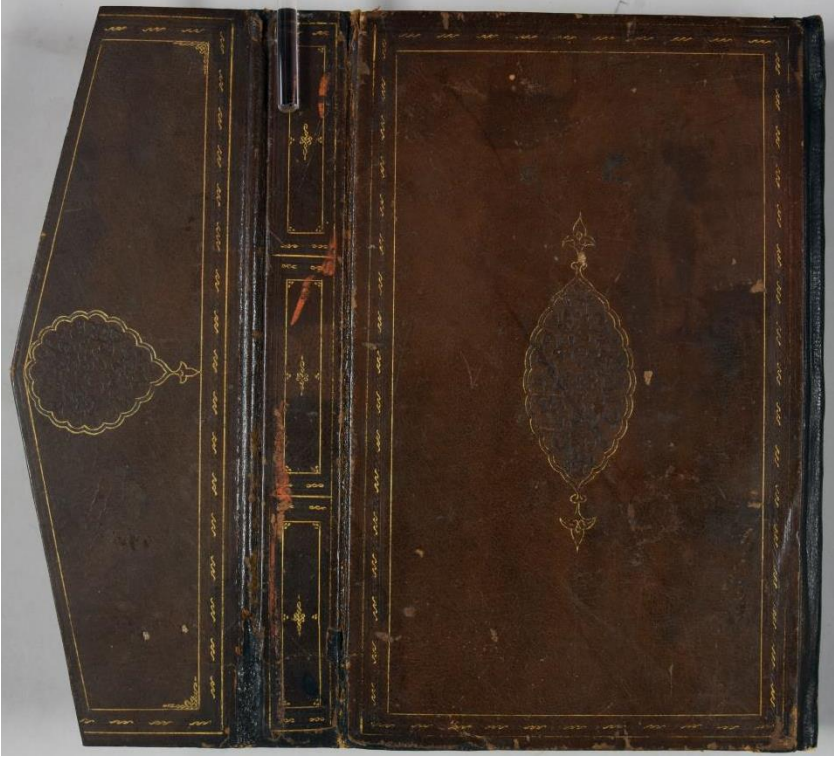
Sırt dikişi tamamlandıktan sonra sırt tekstili nişasta tutkalı ile metnin sırtına yapıştırılmıştır. Baş ve etek kısmına keten ip ile yeni kolon dikişi yapılmıştır. Eserin şirazesinin dönemini yansıtmaması ve eski onarım esnasında yapılmış olmasından dolayı, nötr tonlarda renkler seçilerek balık sırtı tekniğinde yeni şiraze örülmüştür. Daha sonra, yan kâğıtların uzantısı kapak içlerinde deri altına yapıştırılmış, böylece 1:6 oranında hazırlanan nişasta tutkalı kullanılarak kapaklar ile metin birleştirilmiştir. Cilt derisindeki eksik kısımlar, orijinal deri rengi referans alınarak, metal kompleks anilin boya ile renklendirilen yeni keçi derisiyle tamamlanmıştır. Kapaklardaki böcek galerileri selüloz tozu ve metil selüloz karışımından elde edilen dolgu maddesiyle tamamlanmış ve akrilik boya ile renklendirilmiştir. Esere asitsiz, oluklu 4mm müze kartonundan uygun ölçülerde kutu yapılmıştır.

ÖNCESİ & SONRASI

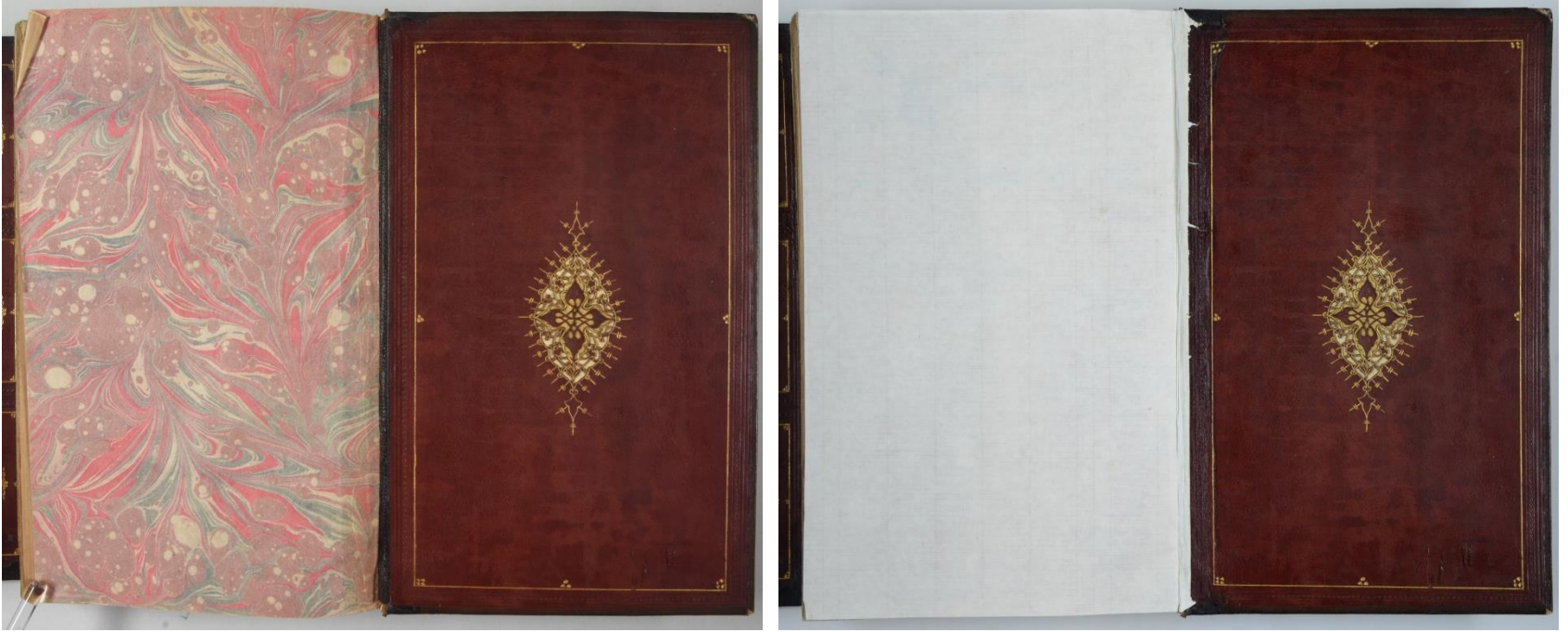
Ön kapak

ÖNCESİ & SONRASI

Arka kapak - Miklep

ÖNCESİ & SONRASI

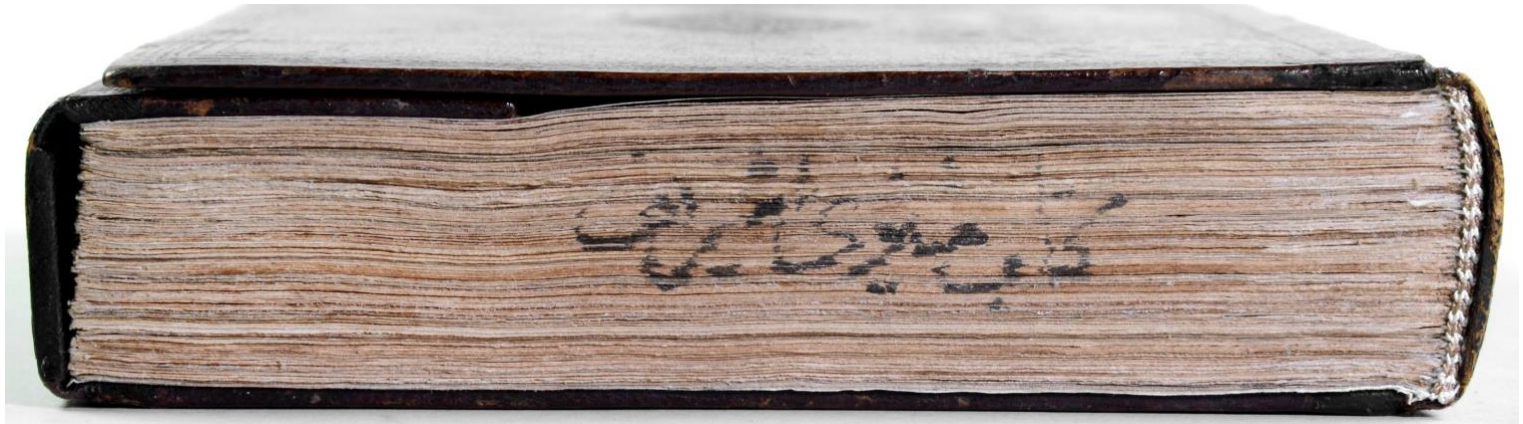

Ön kapak içi - Yan kâğıt

ÖNCESİ & SONRASI

Etek

ÖNCESİ & SONRASI

Baş

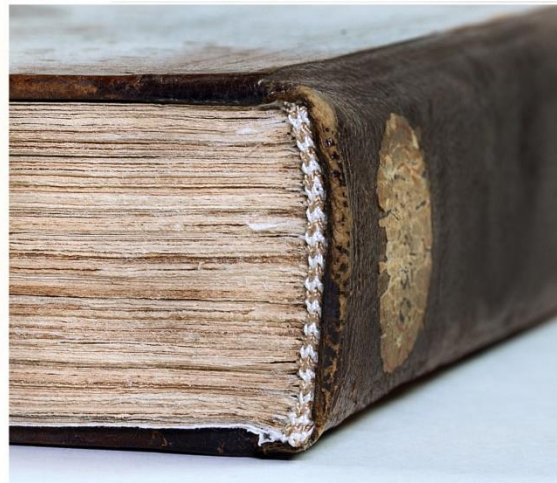
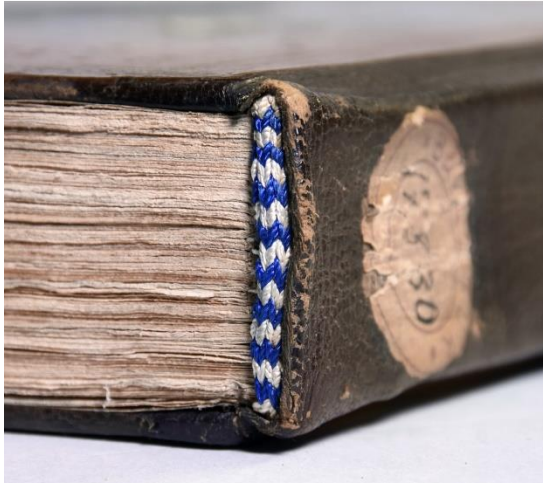
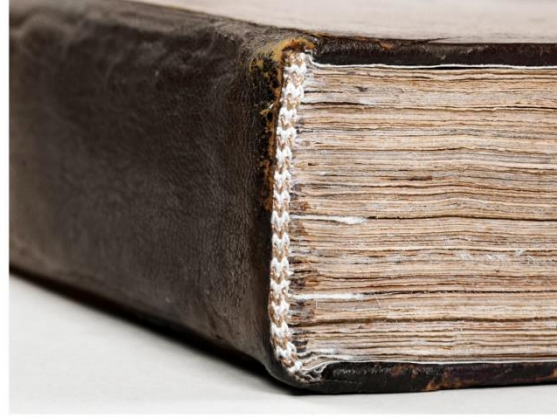
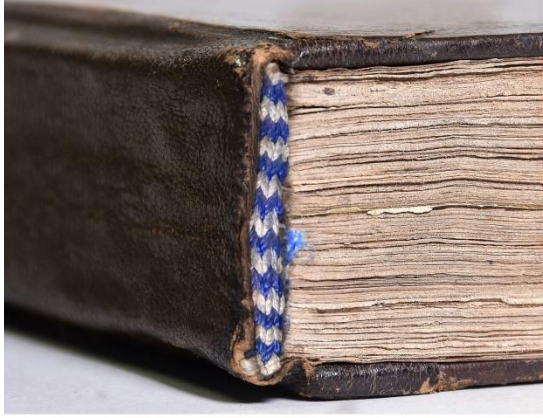
ÖNCESİ & SONRASI

Sirt

ÖNCESİ & SONRASI

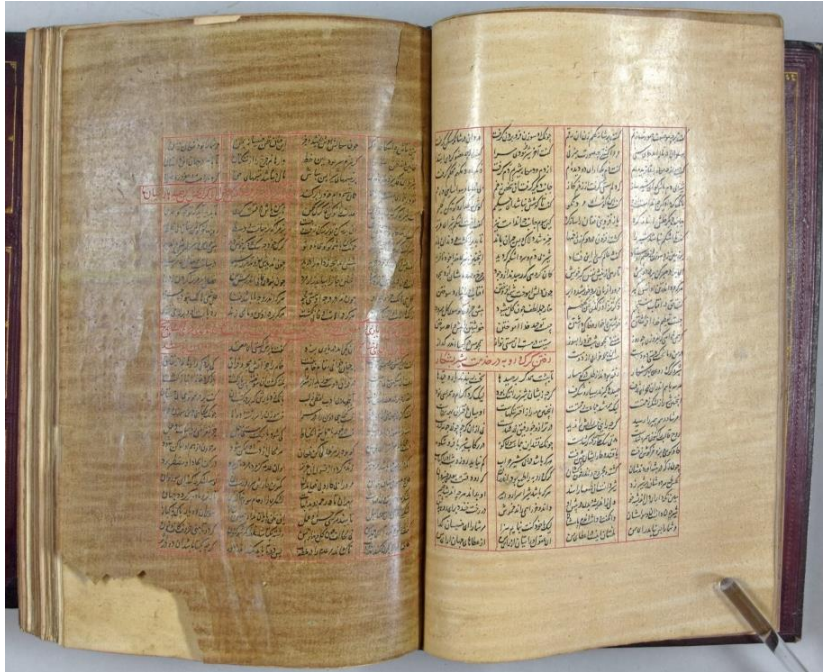

Şiraze - baş / etek

ÖNCESİ & SONRASI

ÖNCESİ & SONRASI

ÖNCESİ & SONRASI

ÖNCESİ & SONRASI

